

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук;
Король В. М., канд. іст. наук;
Куліш А. М., д-р юрид. наук;
Лобко Н. В., канд. іст. наук;
Нестеренко В. А., канд. іст. наук;
Семенов В. М., канд. наук з держ. упр.;
Сухонос В. В., д-р. юрид. наук.

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 10 від 10.05.2018 р.)

Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи : матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 18 травня 2018 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов, В. М. Король та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2018. – 136 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ВНЗ і наукових установ, виголошені в рамках V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи», присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

ДОРОШЕНКО М. С.
слухач наукового товариства Білопільського ЦДЮТ
КОРОЛЬ В. М.
канд. іст. наук

НАЦИСТСЬКА ПРОПАГАНДА НА СТОРІНКАХ ОКУПАЦІЙНОЇ ПРЕСИ СУМЩИНИ (1941–1943 рр.)

Друга світова війна, як і будь-який інший збройний конфлікт, велася не тільки у битвах за допомогою звичайної зброї. Не менш запеклою була також боротьба в інформаційній площині. Обидві сторони намагалися якомога ефективніше ідеологічно і психологічно впливати на населення, яке являло собою один з найважливіших ресурсів для ведення війни. Під час німецької окупації створена нацистами преса стала однією з ключових ланок цієї *«битви за думки і серця людей»*.

Актуальність цього дослідження обумовлена тим фактом, що інформаційні війни починають грати все більшу роль у часи нинішнього постіндустріального інформаційного суспільства і бурхливого розвитку телебачення, засобів комунікації та комп'ютерних технологій. У цих умовах зростає ефективність війни такого роду, яка починає замінювати фізичне протистояння або передує йому в якості головної фази. З огляду на це, особливе значення отримує вивчення питання ідеологічної та психологічної боротьби такого визначального періоду в історії України і світу, як Друга світова війна.

Метою даної роботи є висвітлення головних принципів, напрямів та змісту нацистської ідеологічної обробки населення військової зони України у пресі на прикладі Сумської області.

У радянський період об'єктивні дослідження з цього питання були неможливими через диктат офіційної ідеології, а також внаслідок жорсткого обмеження доступу до окупаційної

преси і архівних фондів. Ґрунтовно працювати над даною тематикою історики почали лише за часів незалежності України.

Вже в наш час вказану проблематику активно розробляли Олександр Лисенко, Вадим Нестеренко, Сергій Стельникович Дмитро Титаренко, Валерій та Валентина Шайкани. Однак щоб заповнити існуючі прогалини і білі плями, й досі залишається потреба у аналогічних дослідженнях на регіональному рівні.

В якості основи джерельного масиву нашої розвідки використано матеріали окупаційних видань, що зберігаються у Державному архіві Сумської області. Було опрацьовано підшивки 7 газет, що видавалися в той час на Сумщині: *«Відродження»* (Ромни), *«Визволення»* (Конотоп), *«Голос Охтирщини»* (Охтирка), *«Лебединський вісник»* (Лебедин), *«Новий час»* (Шостка), *«Сумський вісник»* (Суми), *«Путівлянин»* (Путівль).

Також важливе значення для джерельної бази відіграли німецькі архівні документи, зібрані, впорядковані і перекладені з німецької В'ячеславом Дашичевим та Володимиром Косиком.

В ході роботи було визначено, що окупаційні видання на Сумщині були створені та контролювалися відділом (батальйоном) пропаганди *«U»* (*«Україна»*). До роботи в редакціях активно залучалися представники української інтелігенції з націоналістичними та антикомуністичними переконаннями, особливо у перші місяці окупації. Націоналістичні групи у містах Сумщини намагалися використати цю пресу, публікуючи свої матеріали, які зрештою мали лише просвітницький характер, щоб отримати дозвіл німецької цензури. Показовим є той факт, що деякий час в оформленні передовиць деяких газет (наприклад, *«Сумський вісник»*, *«Голос Охтирщини»*, *«Лебединський вісник»*) розміщувалося зображення тризуба.

Окупаційна преса відігравала значну роль у житті населення Сумщини, оскільки залишалася практично єдиним

друкованим джерелом нової інформації у тій обстановці невизначеності та нерозуміння, що панувала на захопленій німцями території. Цим і користувалася нацистська пропаганда, щоб навіювати місцевому населенню ідеї, погляди, настрої, що були вигідні окупантам, і шляхом такого впливу робити людей лояльними до німецької сторони, налаштовуючи їх до співпраці чи, принаймні, до покори.

Головні напрямки і принципи ідеологічної обробки населення були визначені ще до нападу на СРСР директивою начальника штабу верховного командування збройних сил Німеччини Альфреда Йодля від 6 червня 1941 р. Директива приписувала додержуватися наступних тез і правил у пропагандистській роботі на захоплених територіях:

- противником Німеччини є не народи СРСР, а виключно *«єврейсько-більшовистський радянський уряд»* і комуністична партія, що прагне світової революції;

- німецькі війська прийшли не як вороги, а як визволителі від необмеженого насилля і тиранії радянського режиму;

- німецькі збройні сили неодмінно застосують силу і жорстоко покарають за будь-який спротив, де б і ким би він не чинився;

- населенню потрібно довести необхідність збереження економіки від руйнування, заспокоїти людей обіцянками майбутньої зміни форм організації господарювання і спонукати їх до подальшої праці;

- пропаганда має сприяти розпаду Радянського Союзу на окремі частини. На місцях органи пропаганди мають користуватися тією мовою, яка там найбільш уживана, але не повинні передчасно застосовувати матеріали спрямовані на розчленування СРСР.

Серед головних напрямів нацистської ідеологічної обробки населення окупованої Сумської області чітко виділяються: антибільшовицька пропаганда; антисемітська

пропаганда; антиросійська пропаганда; а також пропаганда переваг нацистського ладу.

З'ясовано, що основою матеріалів антибільшовицького напрямку слугувала інформація про злочини та помилки радянської влади, у тому числі й на території Сумщини.

Антисемітський напрям пропаганди був тісно пов'язаний з антибільшовицькою пропагандою. На сторінках окупаційної преси постійно підкреслювався зв'язок комуністичної ідеології з єврейством. Нацисти прагнули покласти на євреїв провину за всі біди та негаразди як на Сумщині та в Україні, так і у цілому світі.

Антиросійська пропаганда пов'язана з використанням німцями політики «*Розділяй та володарюй*» на окупованих територіях. Експлуатувалися національні почуття людей, їх комплекси, що сформувалися за час життя у складі багатонаціональної імперії. Згадувались колишні кривди з боку російського імперіалізму і стверджувалось про приналежність українців до західної цивілізації.

Пропагуючи переваги нацистського ладу окупанти завжди використовували порівняння високого рівня життя німців з нестатками і злиднями населення СРСР. Відбувалося маскування жорстокого і грабіжницького окупаційного режиму розповідями про благополучне життя за нацистського ладу та обіцянками реформ і змін на краще.

Таким чином, загалом нацистська ідеологічна обробка за допомогою місцевої преси була насиченою і багатожанровою. Вміло маніпулюючи інформацією, перекручуючи або однобічно висвітлюючи факти, пропагандисти певною мірою досягали своєї мети. Однак питання ефективності німецької пропаганди на окупованій Сумщині ще потребує додаткового дослідження.